

Summary

The Dutch policy regarding wetlands

The Netherlands are rich in wetlands, and therefore a country of major importance for wildfowl, as is evident from the criteria drafted by the Cagliari conference (1980). In the Netherlands, among these criteria attention has been focussed on the nature value of wetlands, particularly concerning waterfowl. In this country, 775.000 ha of wetlands are considered to be of international importance. Though the Ramsar convention was prepared with active Dutch participation, afterwards the Dutch government failed to pay attention to it. The convention started to work in 1975, but it was ratified by the Dutch government only in 1980, and then only 6 areas, covering hardly more than 11.000 ha, were announced, this ranging the Netherlands in the 24th place among 34 countries. Recently, however, the government announced proposals which promoted the country to the 6th place.

Nevertheless, by legal measures as well as by private acquisition not less than 40% of the Dutch wetlands has been preserved. Authorities and public opinion favour wetland conservation, but part of such statements are *galimatias*; economic pressure groups as well as the apparently inevitable and worsening decay of the landscape infrastructure counteract good intentions.

To improve the situation, the Dutch government should firstly draft and authorize an official list of wetlands of international importance. The next point is the moment of announcing the intention to preserve any particular wetland at the Convention's office: this should be done not too early, i.e. not before the Board of Ministers has approved it, but not too late either, i.e. before all local authorities have considered the question. The effect of such an active policy will be fourfold: (1) in international respect; (2) it will stimulate public opinion and education; (3) it will promote a binding legal preservation status and an adequate management; (4) it will further initiate the creation of new eutrophic wetlands, not only by chance but also intentionally.

Export van civieltechnische en cultuurtechnische kennis in relatie tot wetlands

B. Verhoeven

Export van kennis en dat in relatie tot wetlands, dat betekent dus uitvoer van kennis omtrent inpolderen en droogleggen. Dit is inderdaad een vorm van export die Nederland op verschillende manieren al sinds eeuwen bedrijft.

We zullen maar geen beschouwingen opzetten over de vraag wie waar de eerste polder heeft aangelegd. Piper schrijft over de Romney marsh aan de zuidkust van Engeland: "Most authorities credit the Romans with the first bold reclamation scheme." Ik vond trouwens ook eens vermeld dat deze Romney marsh al in de pré-Romeinse tijd door Friezen zou zijn drooggelegd! Maar dat zal wel een folkloristisch verhaal zijn en nog niet op export wijzen.

Hoe het ook zij: Men had in elk geval in de 11de eeuw in Nederland reeds zo'n bedrevenheid in het opwerpen van dijken en het construeren van de bijbehorende lozingsmiddelen (klepduikers) dat vermoedelijk reeds tegen het eind van diezelfde eeuw Nederlandse waterbouwkundige kennis werd geëxporteerd. Die export verliep toen via de weg van de volksplanting. Zo nodigde aartsbisschop Frederik van Hamburg in 1106 Nederlanders uit de buurt van Utrecht uit om moerasland langs de Weser te ontginnen en in gebruik te nemen. En kort daarna (1140 en later) legden Nederlanders verscheidene polders aan in het dal van de Elbe, voornamelijk stroomafwaarts van Hamburg, waar de Wilstermarsch nu nog een enigszins Nederlands karakter heeft. Voorts vestigden zich in de 13de eeuw Nederlanders in de moerassige delta van de Weichsel en legden die droog. Gedurende de gehele 12de en 13de eeuw golden de regels:

Naar Oostland willen wi riden
Daer is er een betere stee
en waren Nederlanders in verscheidene landen bezig met waterbouwkundige werken waaronder inpolderingen. Het

was een grote tijd voor de Nederlandse waterbouw: tijdens de kruistochten werden de Nederlanders ingeschakeld voor waterbouwkundige werken ten behoeve van het beleg van Damiate in 1218!

Daarna wordt het rustiger voor wat betreft de export van waterbouwtechnische kennis. Het waren wel roerige tijden met grote veranderingen in bestuurlijk en sociaal opzicht. In elk geval hadden de nog resterende wetlands in Europa voorlopig van Nederlandse ontwaterings- en dijkbouwspecialisten weinig te duchten. Trouwens, u moet zich voorstellen dat veel land ook na de drooglegging nog zo nat was dat het in de huidige tijd als reservaat zou worden aangekocht.

Groot aantal waterbouwkundige werken

Dan, in de 16de eeuw, barst de export van waterbouwkundige kennis los. Nederland begint een grote mogendheid te worden en op tientallen plekken in Europa en zelfs daarbuiten zijn Nederlanders bezig met het ontwerpen en uitvoeren van waterbouwkundige werken. Dat gaat onverminderd door in de 17de eeuw en ook in de 18de eeuw zijn Nederlanders nog actief in de waterbouw buiten de grenzen.

Nog steeds werd door emigranten land ontgonnen voor nederzettingen, zoals bijvoorbeeld door Nederlandse doopsgezinden langs de Weichsel. Maar nu werd ook veel werk aangenomen door particuliere Nederlandse waterbouwkundigen, vaak met hulp van uit Nederland meegenomen medewerkers. Maar groepjes dijkwerkers trokken ook wel op eigen houtje over de grens om in den vreemde grondverzet aan te nemen. De opdrachtgevers waren veelal uitbuiters, maar de arbeiders waren ook geen lieverdjes. In de Duitse waterbouw duidde de term 'Holländern' een bepaalde vorm van frauderen aan. In deze eeuwen

legden Nederlanders in heel Europa polders aan en moerassen droog. In de Poldervlakte, langs de Italiaanse en Franse kusten werd land bedijkt, moerassen werden drooggelegd in Noord-Frankrijk, de Fens in Engeland werden ontwaterd, grote dijkwerken werden uitgevoerd in Sleeswijk-Holstein, er werd inpolderd in Denemarken en langs de Oostzee. Te veel om op te noemen.

Wie waren de werkers

En van de werkers is weinig of niets bekend, niet van de Nederlandse arbeiders die in East-Anglia in de 'Dutch houses' hebben gewoond, niet van de polderjongens die in de Pontijnse moerassen wegteerden aan de malaria en niet van de dijkwerkers die bij de stormvloed in 1634 in Sleeswijk-Holstein in hun onderkomens verdronken. Maar ook van de waterbouwkundigen die er gewerkt hebben zijn de meesten in de vergetelheid geraakt; wie kent nog de naam van Nicolaes Cornelisz de Wit, bijgenaamd Scapecaes, die in 1630 een contract sloot met Paus Urbanus VIII, waarin hij beloofde om met katholieke arbeiders voor ijverige katholieke boeren de Pontijnse moerassen droog te leggen en wel zo dat men er ook wijnstokken zou kunnen planten. Overigens zijn alle aanvallen op de Pontijnse moerassen mislukt. Pas Mussolini heeft ze droog laten leggen. Dictatoren polderen graag in. Toen Hitler aan de macht kwam liet hij ook de Horst Wesselkoog, de Hermann Göringkoog en de Adolf Hitlerkoog bedijken. De polders zijn er nog, de namen zijn veranderd.

Misschien hoorde u wel eens van de Nederlander J. Cl. Rollwagen, die de kruiwagen in Duitsland introduceerde. Over export van know-how gesproken! En iedereen kent wel de naam van J. A. Leeghwater, de molenbouwer uit de Rijk, die de polders aanlegde langs de Gironde in Frankrijk, die voor de Duitsers in Sleeswijk-Holstein dijkhoogten uitzocht, waarvan het standaardwerk van Fischer nu nog zegt dat ze beter waren dan die van zijn Duitse collega's.

Alom bekend is ook Cornelius Vermuyden, die in het Engeland van Jacobus I de Fens aanpakte, dat is het laagland ten westen van de Washbay. Eén van de geldschieters was de fameuze vader Cats, die niet alleen gedichten schreef over landaanwinning, maar er ook aan verdiende. Vermuyden was een goed vakman, zijn ontwateringssysteem ligt er grotendeels nog. In 1629 werd hij

door Karel I, de opvolger van Jacobus, tot Sir Cornelius Vermuyden verheven.

Weerstand tegen inpoldering

Overigens was er ook in die oude tijd volop weerstand tegen inpolderingen en droogleggingen, zeker als die onder leiding van buitenlanders werden uitgevoerd. Weerstand van vissers, jagers, kleine boertjes, die hun bestaansmogelijkheden vreesden te verliezen. Laten we niet vergeten dat in het algemeen van dit soort werken de rijken rijker en de armen armer worden. Maar soms ook claimden steden en landheren schadevergoedingen voor al dan niet vermeende verliezen van rechten. Eén van de redenen — niet de enige — dat de drooglegging van de 'Paludi Pontini' in de 17de eeuw steeds mislukte, vormde de weerstand van de bevolking.

Ook Vermuyden moest voortdurend vechten tegen de lokale bevolking die zijn nieuw gegraven sloten dichtgooide en de pas opgeworpen dijken doorstak. Vooral het feit dat Vermuyden een buitenlander was (en met buitenlandse arbeideres werkte) zette kwaad bloed. Leeghwater moest zelfs een keer zijn karwei verlaten en met een snelzeilend schip naar Husum vluchten en zich onder de bescherming stellen van de Hertog van Holstein om aan de moordlustige inboorlingen te ontkomen.

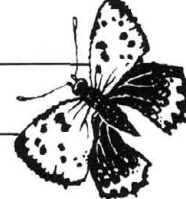
Ook toen hadden 'wetlands' — althans lokaal of regionaal — vaak al een duidelijke waarde.

De gloriëtijd van de droogleggers liep af tegen het eind van de 18de eeuw. Er was voordien nog één nieuw element bijgekomen (het derde dus na de volksplantingen en de 'ingenieurs' uit de Gouden Eeuw) en dat waren de waterbouwkundige werken in de koloniën. Maar in industriële ontwikkeling liep Nederland bepaald niet voorop en op het gebied van waterbouw en cultuurtechniek nam Engeland de leiding geheel van ons over. Zelfs in ons eigen land! De eerste drainbuizen in Nederland werden vanuit Engeland ingevoerd. En toen deze vorm van ontwatering bleek te voldoen, importeerden we — ook weer uit Engeland — de machines waarmee je de buizen kon maken; de eerste stoommachines kwamen uit Engeland, de Amsterdamse Duinwaterleiding was in eerste instantie een Engels project, het Noordzeekanaal evenzo en Engelsen ontwierpen de eerste Nederlandse spoorbrug over de IJssel bij

Westervoort. Dat was dus een tijd van import van waterbouwkundige know-how. Toch waren er ook in de 19de eeuw nog wel enkele Nederlandse waterbouwkundigen in het buitenland actief. Bekend werd vooral van Doorn die in de tweede helft van de vorige eeuw in Japan werkte en zo geëerd werd dat hij van de Japanners een standbeeld in Japan en een gedenksteen in Nederland kreeg.

Vooral in deze eeuw begint de export van waterbouwkundige kennis en ervaring weer op gang te komen. Door de groeiende wereldbevolking is er op vele plaatsen belangstelling voor het in cultuur brengen van nieuw land. Nederland heeft vooral door de inpolderingen in het IJsselmeer en later door de uitvoering van het Deltaplan een grote faam opgebouwd. Er is geld en er zijn instellingen die de geldstromen kanaliseren (zoals de Wereldbank). Nederlandse ingenieursbureau's ontwerpen projecten voor polders en droogleggingen van moerassen. Nederlandse aannemers voeren grote werken uit en Nederlandse firma's leveren pompen en draineermachines. De Nederlandse overheid begint hoe langer hoe meer geïnteresseerd te raken. Reeds in 1958 worden in een nationaal-economische berekening bij de baten van de polder Oostelijk Flevoland 25 miljoen gulden opgevoerd wegens de bevordering van de afzet van technisch werk in het buitenland.

En de lijst van landen waar Nederlandse activiteiten leiden tot het verdwijnen van wetlands wordt steeds groter. In Europa gaan de werkzaamheden nog steeds door, in Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Spanje, Portugal, Italië, Griekenland, Roemenië, maar vooral in de ontwikkelingslanden worden vaak grote werken aangepakt, eveneens in Noord-Afrika (Tunis, Egypte, Sudan), in Azië (o.a. Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, Thailand, Hongkong, Korea, Indonesië) en in Amerika (Suriname, Columbia). Niet alle waterbouwkundige werken (aanleg van havens bijvoorbeeld) en niet alle cultuurtechnische werken (zoals irrigatie) tasten altijd wetlands aan, maar de echte droogleggingen en inpolderingen betekenen in veruit de meeste gevallen het eind van 'wetland'-gebieden. Het kan voorkomen dat zulke werken onvermijdelijk zijn in verband met voedselvoorziening, bevolkingsspreiding of verhoging van de veiligheid, maar alternatieven worden niet altijd voldoende serieus

Ontginning Algerije.

bekeken. Afwegingen of de in hun natuurlijke staat vaak zeer productieve wetlands in ongerepte toestand niet beter in de behoeften van de lokale bevolking voorzien — zeker op langere termijn — dan na ontginning, krijgen niet voldoende accent. Het gevolg is dat er toch nog wetlands verdwijnen, waarvan het verlies vermeden had kunnen worden. Hierbij moet bedacht worden dat Nederlanders niet de enige zijn die buiten hun grenzen droogleggingen en inpolderingen uitvoeren en voorts dat er ontwikkelingslanden zijn die hooguit geld vragen, maar het project verder zelf kunnen uitvoeren.

Schade aan wetlands voorkomen

Nu zou het ondanks alle milieubezwaren niet verstandig — trouwens ook niet mogelijk — zijn om deze lucratieve export van waterbouwkundige know-how stop te zetten. De vraag is: Hoe kan men voorkomen dat deze export onnodig schade teweegbrengt aan wetlands. In de eerste plaats moet zowel in de ontwikke-

lingslanden als in Nederland zelf begrip aangekweekt worden voor de waarden van wetlands als duurzame bestaansbron. Dit houdt tevens in dat activiteiten (w.o. cultuurtechnische) ter opvoering van de productie per hectare op bestaand landbouwland vaak veiliger oplossingen voor de voedselvoorziening van ontwikkelingslanden bieden dan het droogleggen van wetlands. Export van Nederlandse know-how is bovendien evenzeer mogelijk bij de introductie van irrigatie en/of drainage in bestaande landbouwgebieden. Tenslotte is het gewenst dat Nederlandse overheidsorganen (zoals bijv. de ministeries van Ontwikkelingssamenwerking en van Economische Zaken) slechts dan inpolderings- en droogleggingsprojecten entameren of steunen indien een merachtige procedure heeft uitgewezen dat de geformuleerde doelstelling reëel is, niet via een minder schadelijk alternatief te bereiken is, en dat ook de wijze van uitvoering geen onnodige milieuproblemen meebrengt.

Een punt bij dit alles is dat ons land een duidelijke voorbeeldfunctie

heeft en dat, zolang in Nederland zelf nog wordt ingepolderd en drooggelegd die door belanghebbenden uiteraard wordt uitgebuit. Dit zou niet bezwaarlijk zijn, ware het niet dat de geringe bescherming die wetlands in Nederland genieten bepaald geen goed voorbeeld voor het buitenland is.

Prof Dr Ir B. Verhoeven
Waterkant 83,
8307 AZ Ens

Literatuur

- 'Integration of Ecological Aspects in Coastal Engineering Projects', Papers international symposium, Rotterdam 1983.
- Korthals Altes, J. diverse publicaties, Uitgeverij v. Stockum, Den Haag
- 'Polders of the World', Papers international symposium, Lelystad 1982, ILRI publication.
- Romein, J. en A. 1949. De lage landen bij de zee. Uitg. De Haan-Utrecht.
- Veen, J. van 1948. Dredge, drain, reclaim. The art of a nation. Uitg. M. Nijhoff-Den Haag.